

Nr 654

Av fru Sjövall, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till brottsbalk.

När nu justitieministern inför 1962 års riksdag framlägger ett definitivt förslag till brottsbalk, utgör detta den tredje departementala bearbetningen av de till grund för denna lagstiftning liggande huvudbetänkandena om brottsbalk och skyddslag. Redan här ligger klart antytt vilka svårigheter som måste ha förelegat att värdera ursprungsförslagen samt de olika remissinstansernas anmärkningar och påpekanden. Problemet att rätt bedöma nu framlagt lagförslag försvåras även av den långa tid som gått sedan straffrättskommittén 1953 och strafflagberedningen 1956 publicerade sina slutbetänkanden. Den intensiva debatt som då fördes har hunnit falla i glömska. Samtidigt har redan under denna korta tidsrymd samhället ändrat struktur — det går en röd tråd genom brottsbalksförslaget att just en ändrad samhällsstruktur och ändrade värderingar i samhället skall få påverka lagars utformning. Så har ock skett i betydande omfattning; vissa i det gångna samhället strängt bedömda brott föreslås nu erhålla betydligt lindrigare straff. Omvänt skall andra brott, av vilka särskilt några under de allra senaste åren börjat bedömas allvarligare, nu erhålla strängare straff än tidigare.

Då det gäller strafflindring för brott som genom samhällsutvecklingen förlorat den ursprungliga karaktär de hade, då straffen för dem bestämdes i ett tidigare samhälle, och där nu dessa brottsliga handlingar kommit att gränsa till beteendemönster som är allmänt accepterade, torde inga invändningar kunna göras mot föreslagna strafflindringar. När det däremot gäller brott, som nu skall bedömas strängare än tidigare, bör straffskärpningar motiveras av objektiva skäl, antingen inrymda i förändringar av själva brottsstrukturen eller grundade på ökat kunnande om brotts bakgrunder eller brottslingars personlighet. Detta ökade kunnande får ej utgöras av allmänna tankar och värderingar; det måste vara grundat på vetenskapliga forskningsresultat eller äga motsvarande sakliga tyngd. Även rättsskipningen måste i en modern demokrati sträva efter att så långt möjligt är nyttja vetenskapligt grundade värderingar som bas för förändringar; tyvärr äger vi fortfarande endast en ytterligt sparsam kriminologisk forskning (lagen i vidaste mening), vars resultat skulle kunna vara vägledande. Ett straff är för den enskilde individen en tung börda; ett orättmätigt strängt utdömt straff kan till sina följder vara mer deletärt än en svår sjukdom.

En strafflag utgör ett av de främsta värn som finns för ett samhälles demokratiska struktur; den skall utgöra ett stabilt, under decennier eller sekler fungerande instrument. Den får icke påverkas av de snabba kastningar i den allmänna opinionen som är så karakteristiska för ett modernt samhälle med dess rikliga förekomst av i dessa sammanhang oftast negativt verkande massmedia. En strafflag måste också utformas så att den inte bara utgör ett fullgott instrument i en demokrati med fasta och stabila traditioner. Den måste framför allt vara ett fullgott instrument i en labil demokrati, som löper risk att omvandlas till en diktatur — den utgör då ett av de väsentligaste värnen, om icke det väsentligaste, för demokratiens fortbestånd. Enligt min uppfattning finns i lagsförslaget vissa brott, där man i alltför hög grad utgått från betingelserna i en stabil demokrati och bortsett från de betydande risker kriminalisering, resp. underlåtande av kriminalisering, av bestämda handlingar kan få under labila, pre-revolutionära epoker.

Det är en omöjlighet för en enskild riksdagsman att under kort tillmätt motionstid ens sätta sig in i ett så omfattande lagförslag som detta utgör. Än mindre föreligger möjligheter att väga departementschefens ändringsförslag mot ursprungsförslagen med deras omfattande motiveringar i huvudbetänkandena eller mot de berättigade kritiska anmärkningar och ändringsförslag som remissinstanserna kan ha framfört. Eftersom lagförslaget strikt objektivt till sin innersta kärna innebär en förskjutning av samhällets värderingar av enskilda människors handlingar samt ett bedömande av om just dessa förskjutningar är de riktiga och rätta, borde en värdering av justitieministerns och sakkunnigas förslag egentligen innehålla möjlighet till granskning även av de två tidigare justitieministrarnas ej publicerade förslag.

Den enskilde riksdagsmannen har också begränsade möjligheter — och begränsad tid — att kunna kontrollera om bestämda brott kan straffas under andra paragrafer än den just granskade, resp. om andra lagar eller om prejudicerande brottsfall kan täcka det diskuterade brottsfallet.

De anmärkningar och ändringsförslag som i fortsättningen framföres kommer att anknytas till kapitelindelning och paragrafnumrering i bilaga A. I långa stycken stämmer nämligen bilaga B här ej överens med bilaga A. Möjligen är den felaktiga rubriceringen i bilaga B skäl till att flera paragrafer i olika kapitel ej blivit kommenterade i bilagan.

1 kap. Departementschefen redogör å sid. 63—64 i bilaga B för grundtankarna i den föreslagna lagstiftningen, i korthet om den humanitära uppfattning som nu skall präglå vår värdering av brott, omständigheterna kring detsamma och bedömningen av den brottslige person.

Enligt förslaget skall villkorlig dom kunna användas för »brottslingar med så god prognos, att särskilda åtgärder ej erfordras för deras tillrätta-

förande. Den är icke förenad med övervakning och kan närmast sägas vara en villkorlig påföljdseftergift» (bilaga A, sid. 6).

Enligt förslaget bortfaller möjligheten att använda straffnedsättningsregeln enligt SL 5: 6.

Ett logiskt fullföljande av de humanitära grundsatserna borde enligt min mening innefatta möjligheter att kunna utdöma enbart böter vid samtliga brott utom i de sällsynta undantagsfall, då brottet alltid är av så allvarlig svårighetsgrad att böter icke anses böra förekomma. Vid flertalet brott, dock icke vid alla, har angivits i brottsbeskrivningen att de kan vara av ringa beskaffenhet och därför förskylla böter. Vid den totalvärdering som enligt förslaget bör ske av varje brott borde emellertid möjligheter öppnas att endast med böter straffa de lindrigaste fallen inom varje brottstyp.

Det måste uppkomma fall, där det ter sig riktigare att kunna ådöma böter än exempelvis denna nya form av villkorlig dom.

Det vore önskvärt att riksdagen ville besluta, att vid varje brottstyp, utom vid särskilt angivna undantag, införa en sådan gradering, att brottet kan betecknas som mindre grovt eller som ringa och därför förskylla böter eller fängelse, resp. enbart böter.

I detta sammanhang bör påpekas, att departementschefen även godtagit, att återfallsbestämmelserna revideras och därmed får vidgade tillämpningsområden samtidigt som de göres fakultativa och alltså innebär en möjlighet till straffskärpning vid återfall. Fråga är om detta överensstämmer med den nya totalvärdering av brott och brotts bakgrund som präglar lagförslaget.

Det vore önskvärt om riksdagen toge ställning till om denna vidgning av återfallsbestämmelserna att gälla alla brott bör införas och om inte de lindrigare bestämmelserna i gällande lag fortfarande bör vara giltiga, alternativt att riksdagen klarare angav vilka fakultativa regler som skall gälla, exempelvis att straffskärpning inte bör förekomma om återfallet utgöres av ett lindrigare eller ett ringa brott.

I bilaga B kommenteras å sid. 64—65 1 kap. 9 § — bilaga A innehåller icke någon 9 §.

3 kap. I 3 och 10 §§ behandlas barnadråp och försök härtill. Lagrummet har vidgats att gälla även gifta kvinnor. Bakgrunden härtill måste vara att man önskat ge medicinska faktorer ökad tyngd; dock har beskrivningen av dessa samt den tidsrymd efter förlossningen under vilka dessa måste uppträda fått en mycket vag beskrivning. Man talar om kort tid efter nedkomsten, om uppriven sinnesförfattning samt om tvångstankar.

Det är icke ovanligt att i samband med graviditet, förlossning och amning djupa depressionstillstånd eller psykosor uppkommer, även en schizofren sjukdomsbild kan utlösas av påfrestningarna kring graviditet och amning. De psykosor som kan uppträda är av så särspräglad art att de er-

hållit eget namn, puerperalpsykos s. laktationspsykos. De kan vara av mycket allvarlig natur men har i regel en mycket gynnsam prognos. På grund av dessa depressioner eller psykoser sker ibland att kvinnan berövar sitt barn livet, resp. att hon gör försök härtill — försökets svårighetsgrad kan vara mycket svårbedömd ur straffrättslig synpunkt. Problemet kompliceras ytterligare av att kvinnan på grund av given elektrochockbehandling kan få retrograd amnesi för hela händelseförloppet.

Tidigare var dessa sjukdomsbilder långvariga, i gengäld torde bedömningen av straffet ha varit enklare; kvinnan straffriförklarades. Nu kan man i extrema fall genom de medicinska framsteg som gjorts finna att kvinnan är praktiskt taget återställd eller återställd redan då domstolsförhandlingarna påbörjas. Särskilt vid försök till barnadråp måste svårigheter uppkomma hur kvinnan straffrättsligt skall bedömas. Det är grymt och ev. för sjukdomens fortsatta gynnsamma förlopp resp. utläkning riskfyllt att genom polisförhör återkalla för henne brottsögonblicket om elektrochockbehandling — eller annan faktor — givit henne minnesförlust om händelsen. Bevisbördan måste bli synnerligen svår om hon varit ensam närvarande under brottsögonblicket. Svårigheter måste uppkomma om hon straffriförklaras men samtidigt råkar ha hunnit helt eller nästan helt tillfriskna och ej längre är i behov av vård å mentalsjukhus.

Ytterligare bör påpekas att det inte är någon ovanlighet att dessa allvarliga sjukdomsbilder med klar genes i graviditet eller laktation kan uppträda mycket sent under amningstiden, t. o. m. sju månader eller ännu senare efter genomgången förlossning.

Om kvinnan endast gjort försök till barnadråp ställes läkarna inför en svår konflikt huruvida de skall anmäla detta eller inte. Ofta underlåter de sannolikt att göra anmälan. Vissa risker föreligger då att de kan genom bristfällig kunskap om förhållanden kring försöket resp. omständigheterna innan det inträffade förbise för bedömningen av den medicinska prognosen allvarliga faktorer.

Det vore önskvärt om reglerna för barnadråp utarbetades så att de entydigt även kommer att omfatta dessa beskrivna fall, där orsaken varit en allvarlig psykos eller därmed jämförbar sjukdom och där denna uppträtt senare än lagförslaget synes förutsätta men där genesen fortfarande legat i havandeskap, förlossning eller amning. Sker icke denna vidgning, riskerar de kvinnor som sjuknar lång tid efter förlossningen att bli dömda för mord resp. mordförsök med dess långt strängare straff.

Fråga är om inte med hänsyn till samtliga de särpräglade förhållanden som kan råda kring dessa försök till barnadråp, då de orsakats av klara sjukdomstillstånd hos kvinnan, de borde jämföras med försök till fosterfördrivning och åtal ske endast om särskilda skäl ur allmän synpunkt påkallar detta.

Det vore önskvärt om riksdagen ville utförligare behandla dessa problem

för att finna en bättre lösning på dem än lagförslaget ger, särskilt med beaktande av att medicinska landvinningar kommit att ytterligare komplicera de straffrättsliga konsekvenserna. Flera remissinstanser har föreslagit att försök eller förberedelse till barnadrap icke bör straffas; departementschefen har med tvekan accepterat att de fortfarande skall straffas.

4 och 11 §§, om fosterfördrivning. Först må framhållas att straffbestämmelserna om mannens ansvar borttagits. De lär visserligen aldrig ha tillämpats men det har ändå ägt ett bestämt värde att någonstades i svensk lag mannens ansvar inför den kvinna han gjort gravid funnit uttryck. Även om de tidigare icke tillämpats, kan situationer uppkomma, där omständigheterna kring fosterfördrivningen eller försök till densamma varit så allvarliga och mannens direkta eller indirekta medverkan eller brist på stöd varit av så kränkande natur, att det ter sig rimligt att även han kan fällas till ansvar.

Det föreslås därför att lagrummet om mannens ansvar måtte kvarstå i lagen.

Straffrättskommittén anser att fosterfördrivning alltså bör i princip vara kriminaliserad med möjlighet till strafffrihet för kvinnan själv, om omständigheterna är mildrande. Riksåklagarämbetet anser att åtskilliga skäl talar för strafffrihet men anför att lagstiftningen om rätten till legal abort varit tillämplig för kort tid för att möjliggöra några säkra slutsatser om dess verkningar. Ämbetet föreslår därför att kriminaliseringen består.

I andra sammanhang anser departementschefen att lagar som trätt i kraft under 40-talet ägt tillräckligt lång tillämpningstid för att utgöra säker grund för nya värderingar nu.

Trots tillkomsten av möjligheten till legal abort sker årligen fler kriminella aborter än lagliga. Endast ett fåtal kriminella aborter kommer till allmän kännedom; även om så sker åtalas endast en bråkdel av dessa. I regel går kvinnan straffri.

Särskilt när det gäller försök till abort med invärtes medel råder betydande svårigheter att fastställa när dessa kan ha haft säker verkan — ett oerhört stort antal kvinnor försöker under graviditetens första veckor fördriva fostret med hjälp av olika mediciner, vilka de understundom själva kommit över; alla dessa medel, särskilt vissa hormonpreparat, är ej receptbelagda. Andra gånger erhåller de dem från läkare eller från abortörer. Upprörande missbruk av kvinnans nödställda belägenhet har här skett i klart vinningssyfte. Möjligheterna att komma åt detta är praktiskt taget obefintliga, därför att kvinnorna icke vill framträda öppet, eftersom de då själva riskerar straff för abortförsök. Även upprörande fall av kriminell abort, där abortören gjort ingrepp, har ofta skett. Sjukhusläkaren kan ej heller förmå dessa kvinnor att yppa abortörens namn av samma skäl. Samhället undandrages härmed möjlighet att ingripa mot dessa abortörer, vilkas verksamhet är sådan att kvinnorna riskerar att drabbas av allvarliga sjuk-

domstillstånd resp. avlida på grund av ingreppet. Gränserna mellan de legala aborterna och de kriminella med avseende på de bakomliggande orsakerna torde vara synnerligen flytande. Som regel torde gälla att kvinnans skäl att riskera en kriminell abort sammanfaller med de skäl som förmår henne att söka legal abort; ofta blir de medicinska indikationerna identiska. Det är oklart varför många kvinnor aldrig söker legal abort.

Ett av skälen att behålla kriminalisering av aborter har varit tron på att om kriminaliseringen borttoges och kvinnan själv genomförde abortförsöket skulle många abortörer förmå eller tvinga kvinnan att själv genomföra ingreppet för att abortören sålunda skulle undgå straffansvar. Jag tror att en sådan situation är ytterligt ovanlig. Äger kvinnan mod att själv utföra ingreppet, söker hon inte upp en abortör. Det borde heller icke vara svårt att konstituera ett straffansvar för abortören om han i sak utfört ingreppet — genom att äga de olika instrument som fordras härför; själva hans innehav av dem borde kunna kriminaliseras, om man kan bevisa att kvinnor sökt honom för att erhålla abort.

I princip delar jag uppfattningen att abort är en kriminell handling och det är med stor osäkerhet jag föreslår att kriminaliseringen av densamma upphäves, om kvinnan själv utfört abortförsöket. Jag gör det därför att jag tror, att samhället saknar möjlighet att komma åt de kriminella abortörerna så länge straffansvar för abort för kvinnan kvarstår.

4 kap. Misshandel behandlas i 4 § (i bilaga B 3 §). Riksåklagarämbetet, överståthållarämbetet och flera remissinstanser har vänt sig mot avskaffandet av de objektiva överskotten och mot att SL 14: 7, 14: 8 och 14: 14 icke äger full motsvarighet i lagförslaget. Dessa lagrum gäller om flera personer deltagit i misshandel, varav död eller svårare skada följt. Man framhåller dels de bevisvärigheter som föreligger om det nya lagförslaget träder i kraft, dels att detta kan leda till att gärningsmannen icke straffas. Man framhåller även den ökade brutalisering av misshandelsbrott som inträtt samt att denna typ av ligamisshandel blivit vanligare.

Om icke andra lagrum, om medverkan till brott m. m., möjliggör för samhället att straffa dem som deltagit i denna typ av brott, föreslås att riksdagen genom bearbetning av lagförslaget täcker här av remissinstanserna påtalade brister.

6 §, hemfridsbrott. Advokatsamfundet har fäst uppmärksamheten på den kränkning av annans frid som installerande av anordning för avlyssnande av samtal i annans bostad eller arbetsrum innebär. Departementschefen anser icke något praktiskt behov av särskilt stadgande föreliggande, då förfarandet vanligtvis är brottsligt genom att ingå som del i annat brott: spioneri, utpressning m. m. (sid. 115).

Utöver bandinspelningsapparater borde även frågan om utnyttjande av fotografier tagna med teleobjektiv ha blivit föremål för prövning. Även om inte nu något större praktiskt behov föreligger, kommer så antagligen att snart ske på grund av den snabba tekniska utvecklingen. Det är icke säkert att olovligt installerande av handinspelningsapparat etc. måste ingå som led i annan allvarlig brottsförberedelse.

Flagranta missbruk i sensationssyfte av fotografier tagna med teleobjektiv har förekommit.

Då problemet är svårlöst och då utnyttjandet av det material man erhåller med hjälp av dessa apparater kan ske i olika former, bör en utredning av problemet ske. Det vore önskvärt om riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla härom.

7 §, ofredande. Enligt departementschefen skall ofredande av kvinna i syfte att nå sexuell förbindelse falla under lagens bestämmelser. I ett par remissvar har angetts att alla obehöriga närmanden eller pockanden på sällskap bör falla under lagen.

Det är oklart om departementschefen anser att ett ofredande enligt lagtexten — ett handgripligt antastande — skall krävas för att lagrummet skall äga tillämplighet eller om departementschefen anser att ett antastande i form av tilltal, där mannen avlägsnar sig efter att ett par repliker fällts, skall falla under lagen.

Ett förtydligande bör ske, och det vore ytterligt betänkligt om detta lagrum finge en för vid tolkningsram. Någon möjlighet att beivra de otaliga händelser det skulle gälla om varje pockande på sällskap göres straffbart föreligger ej; däremot öppnar ett sådant lagrum väg för missbruk av den ibland allvarliga form som är känd exempelvis från England, där denna lagtolkning förekommer och där tillämpningen av densamma i fall där en man endast tilltalat en kvinna och sedan gått sin väg har lett till social ostracism. I just ett sammanhang som detta förtjänar omigen ett understrykande av hur snabbt värderingar förskjutes i ett samhälle sin plats.

5 kap. Om ärekränkning. Ärekränkingsbrotten upptar mer än femtio sidor i straffrättskommitténs betänkande samt mer än trettio sidor i propositionen. Det framgår klart av redogörelsen i den sistnämnda att de hör till de mest svårbedömda brotten inom straffrätten. Slutresultatet i propositionen har blivit en fullständig omarbetning av gällande rätt men jämväl av straffrättskommitténs förslag, avseende både omfattningen av brottsbegreppen och strafflatituderna.

Straffrättskommittén upptar i sitt förslag ingen motsvarighet till propositionens 1 § moment 2; tvärtom synes straffrättskommittén intaga en fullständigt konträr principiell inställning till ärekränkingsbrotten i förhållande till vad justitieministern gör.

Kommittén synes ha eftersträvat att främst värna om den enskildes rätt medan justitieministern synes främst värna om samhällets mer eller mindre berättigade krav att få kännedom om den enskilde individen; särskilt gäller detta i samband med tjänstetillsättningar. Justitieministern tillförsäkrar den strafffrihet som lämnar uppgifter i samband med tjänstetillsättande. Å sid. 144 i bilaga B. säger han: »Avgivande av tjänstevitsord, vare sig det är i enskild eller allmän tjänst, är en vanlig situation, där konflikt mellan olika intressen kan uppkomma. Även i övrigt torde uppgifter som lämnas för att tillgodose ett berättigat allmänt eller enskilt intresse få anses lämnade i en på samma sätt privilegierad situation. Med hänsyn till att intressekollisioner är särskilt vanliga vid denna brottstyp bör i lagtexten uttryckligen angivas, att uppgifter som lämnas i dylika situationer i regel faller utanför det kriminaliserade området.» Tidigare har justitieministern — sid. 142 — framhållit, att avvägningsfrågor »måste bli beroende av gängse samhällliga värderingar, som kan komma att förskjutas med samhällsutvecklingen. Ärekränkingsbrotten måste alltså, i högre grad än andra brott, bli till sin omfattning beroende på domstolens bedömande i varje särskilt fall.»

I straffrättskommitténs betänkande framhålles å sid. 182: »Liksom enligt gällande rätt kan enligt förslaget en såsom ärekränkning straffbelagd handling vara straffri på grund av *intressekollision*. I detta hänseende ansluta sig förslagets regler nära till gällande rätt. I allmänhet torde frågan om strafffrihet på grund av intressekollision icke bliva aktuell vid förtal.»

Både i straffrättskommitténs förslag och i propositionen framhålles att i lagtexten ej närmare angives vilka särskilda hänsyn som åsyftas med uttrycket allmänt eller enskilt väl.

Ehuru i lagtexten ej närmare angives vilka särskilda hänsyn som åsyftas i uttrycket allmänt eller enskilt väl, torde uttrycket enligt departementschefen innebära en tillräckligt klar avgränsning av det straffria området, särskilt därför att det anknyter till en redan ganska väl utvecklad rättspraxis angående vad som nu förevarande synpunkt skall anses såsom straffritt på skilda levnadsområden.

I propositionen lämnas exempel på olika typer av förtal, bl. a. att någon beskylls för att vara homosexuell, att gift kvinna beskylls för otrohet, att någon beskylls för att ha tagit mutor. Om samtliga sådana beskyllningar gäller, att den som utsätts för dem saknar varje möjlighet att bevisa att de *icke* är sanna.

I kommentarerna i propositionen saknas definition och klar avgränsning av lagtextens uttryck: »Var han skyldig att uttala sig», resp. »var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt».

Propositionens förslag om frihet från straffansvar enligt 1 § moment 2 utgör en fullständig nyhet inom den svenska rättsskipningen. Någon utvecklad rättspraxis för domstolarna att här stödja sig på finns alltså icke.

Förslaget inger ytterst allvarliga betänkligheter och öppnar väg för en rättsotrygghet av mycket stora mått. På intet annat område kan den vanlige medborgaren komma att drabbas så hårt som här sker — denna gång genom frånvaro av straff. Det är olustigt att rent allmänt bli förtalad; det kan vara deletärt att bli det när man söker en tjänst. Hur skall den enskilde ens få kännedom om att man vid en tjänstetillsättning inom exempelvis ett verk eller en kommunal nämnd riktat beskyllningar av förtalskaraktär mot honom — och är ledamot av styrelse eller nämnd enligt lagförslaget skyldig att uttala sig? En säregen situation måste uppkomma om en styrelseledamot anses skyldig att under sammanträde lämna förtalsliknande uppgifter om den sökande — då kan han ej dömas till ansvar. Upprepar han samma förtal några dagar eller veckor senare och vederbörande han riktat dem mot erhållit tjänsten, kan uppgiftslämnaren dömas för förtal, resp. grovt förtal.

Hittills har i det svenska samhället oväld eftersträfvats vid tjänstetillsättningar och den sökandes skicklighet har ensam fått vara avgörande. Genom detta lagförslag riskerar man att bryta ner denna demokratiska princip, och allvarliga risker föreligger att man öppnar väg för de missbruk vi känner från diktaturer och från USA. Erfarenheterna från USA är av sådan karaktär att enbart de borde mana till ytterlig försiktighet. På samma sätt som lagförslaget här öppnar väg för ett nedbrytande av demokratien, gör enligt min mening lagförslaget om vissa av sexualbrotten detta — jag återkommer till dem senare.

Straffrättskommittén har skilt på två typer av ärekränkingsbrott, dels förtal och dels vanryktande. Bakom klyvningen ligger uppenbarligen mycket svårbedömda juridiska ställningstaganden — jag hänvisar till betänkande och proposition.

Justitieministern har avvisat denna delning av brotten, enligt min mening på icke hållfasta grunder.

Åtalsreglerna skiljer sig i betänkandet och i propositionen; enligt betänkandet kan åtal ske av allmän åklagare om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, enligt propositionen endast om särskilda skäl ur allmän synpunkt påkallar det. Om detta senare innebär strängare åtalsregler för allmänne åklagaren än det förra alternativet, föreslås straffrättskommitténs förslag bli antagna av riksdagen.

Under hänvisning till ovanstående samt med hänvisning till de utförliga kommentarerna i betänkande och proposition hemställs,

att riksdagen icke måtte lägga propositionens förslag om ärekränkingsbrott till grund för lagstiftning utan att straffrättskommitténs förslag läggs till grund för denna lagstiftning, alternativt, att om propositionens förslag accepteras, moment 2 i § 1 dock måtte av riksdagen avslås.

6 kap. Om sedlighetsbrott. I bilagorna till straffrättskommitténs betänkande framhålls att »inom straffrättens speciella del finnes knappast något

område där jämförande översikter ådagalägga så stora skillnader mellan lagstiftningen i skilda länder som i fråga om sedlighetsbrotten och angränsande brott» (sid. 529). Få värderingar äger så hög giltighet som denna! Svårigheterna torde kanske icke i så hög grad vara beroende av skilda »etnologiska och religiösa förhållanden» i olika länder utan är säkerligen beroende på att man av olika bestämda skäl valt att straffbelägga vissa sexualhandlingar, vilka till hela sin karaktär sammanfaller med ett sexualbeteende som är tillåtet för huvudparten av medlemmarna i samhället. Otukt, våldförande och även våldtäkt — för att nyttja lagförslagets terminologi — innefattar alla sexuella handlingar, som förekommer mellan »normala människor», även om vi vänder oss mot och ogillar varje brutal form av sexuell samvaro även här. Vill man nyttja de förklarande termerna i lagtexten, könsligt umgänge, där samlag påbörjats men ej fullföljts, olika former av kroppslig beröring med sexuell anstrykning, ersättningsformer — enligt medicinskt språkbruk — för samlag eller onani, ömsesidig onani och även exhibitionism, så förekommer de alla och utgör alla integrerande moment i normal sexuell samvaro mellan vuxna.

Svårigheterna att avskilja och tillfredsställande definiera de sexualhandlingar som ett samhälle vill kriminalisera, till skydd för vissa bestämda grupper inom samhället eller som uttryck för avsky för sexualhandlingens särart eller brutalitet, från »normalt beteende» måste vara betydande. Det framgår också klart både av straffrättskommitténs förslag och propositionen, som i väsentliga delar avviker från det förra.

Tendensen både i straffrättskommitténs förslag och i propositionen har varit att skärpa lagstiftningen, att vidga densamma att även i bestämda fall omfatta gifta utan att objektiva skäl för en sådan skärpning förelegat. Skärpningen har tillkommit därför att man tror sig härigenom uppnå lösning av svåra samhällsproblem. I detta sammanhang har man åberopat vissa »fakta» som icke bör få stå oemotsagda.

Departementschefen säger å sid. 152 att »de särskilda synpunkter av medicinsk och psykiatrisk natur som kan anföras beträffande sedlighetsbrotten och förövarna av sådana brott har utförligt behandlats av fackmän i bilagor till straffrättskommitténs betänkande». Frånsett de internationella översikter som där lämnas är fackmännen två, och de behandlar på ca 20 textsidor hela problematiken. Sammantaget utgör detta knappast en droppe i det enorma litteraturhav som finns om sexualhandlingar. Man torde lugnt kunna säga att antalet uppfattningar om hela den nyansrikedom som finns inom sexuallivet är ungefär lika stort som antalet skribenter, även om dessa är vetenskapsmän. De av docent Gerle framförda åsikterna bestrids på nästan varje punkt av lika framstående forskare.

I betänkandet och propositionen framföres påståendet att sexualhandlingar riktade mot barn är mindre psykiskt traumatiserande än om de riktas mot pubertetsungdom. Påståendet saknar varje vetenskapligt bevis —

det kan vara riktigt men kan lika gärna vara oriktigt. Troligare är att en sexualhandlings traumatiserande karaktär beror på hur handlingen utföres, vem som utför den och vem den drabbar. Ju sensiblare barn eller ung människa det gäller, ju större risk för skada. Föräldrarnas och hela omgivningens attityd är säkerligen också av avgörande betydelse; ju mer vuxna genom klokhet, värme och kunskap kan förklara och neutralisera handlingen, ju mindre psykiskt skadlig blir den sannolikt.

Det sägs också att de homosexuella skulle ha en starkare tendens till övergrepp mot allt yngre barn än vad de heterosexuella har. Även detta är ett löst framkastat påstående, för vilket inga bevis framlägges. Det kan vara riktigt men kan också vara oriktigt. Det enda material som förekommer i betänkandet, i dess bilagor, är en redogörelse för ett svenskt material om sedlighetsförbrytare, om hetero- och homosexuell otukt mot minderåriga. Inalles ingår 89 rättsfall i denna redogörelse, två av dem är kvinnlig heterosexuell otukt mot en 5- resp. 3-årig gosse. Av de övriga visar sig vid en snabbgranskning, där en kontrollräkning ej medhunnits och där ett par av männen gjort sig skyldiga till övergrepp mot olika åldersgrupper och en man både till hetero- och homosexuell otukt (de har därför dubbelräknats nedan) 65 vara heterosexuella övergrepp, där 40 män förgripit sig mot 58 flickor i åldersgruppen 3—9 år samt 27 män mot 34 flickor i åldersgruppen 10—14 år. Mot detta svarar ca 27 homosexuella övergrepp, varav 9 mot åldersgruppen 4—9 år (inalles 12 barn) samt 19 mot åldersgruppen 10—14 år, inalles 29 barn. Även om jag gjort mig skyldig till (natlig) felräkning framgår klart att materialet varken är av den omfattning eller av den art att det tillåter några (vetenskapliga) slutsatser. Bevisar det något, bevisar det att heterosexuella övergrepp mot minderåriga och mot allt yngre barn är vanligare än homosexuella. Hur man än nyttjar materialet blir tolkningen tentiös och därmed värdelös.

I alla andra sammanhang utom när det gäller sedlighetsbrotten har departementschefen starkt understrukit att ändrad samhällsstruktur och ändrade värderingar bör påverka lagstiftningen. Ändå är det när det gäller den moderna människans sexuella beteende som de största förändringarna sannolikt inträtt, beroende på hela omdaningen av kvinnans roll i ett modernt samhälle. Hennes politiska och ekonomiska frigörelse har radikalt förändrat också hennes sexuella beteende — och därmed också mannens. Skall en lagstiftning om sedlighetsbrott äga förankring ute i samhället, måste densamma utformas med stor försiktighet; framför allt får den icke drabba handlingar som uppfattas som normala. Frånsett den kränkning den då innebär av den enskildes rätt, rymmer en sådan vidgning av begreppet kriminella handlingar liknande faromoment som den vidgning av förtalsbegreppet som detta lagförslag också innehåller.

Utifrån denna grunduppfattning att den enskildes rätt icke må kränkas, att ytterligt stränga kriterier måste föreligga för att skärpa en tidigare i ett

modernt samhälle existerande lag, kommer lagförslaget att här granskas. Det sker samtidigt med ytterligt starka reservationer, eftersom intet område inom mänskligt liv är så svårbedömt som sexualhandlingar — särskilt inte om dessa även skall sättas in i sitt samhällsliga sammanhang.

Departementschefen har på flera andra områden, där olika remissinstanser framfört antingen att de bevissvårigheter som kan föreligga kring ett brott är överväldigande eller där många brott icke kan dras in under gällande rätt, därför att brottsavgränsningen och brottsbeskrivningen är så ytterligt svår, godtagit de framförda åsikterna men samtidigt framhållit att problemen är så komplicerade att han måste förbigå dem och låta strafflagens bestämmelser i huvudsak överföras till brottsbalken men att omfattande utredningar kommer att göras senare (jfr. t. ex. s. 206, s. 208, s. 225). Jag tror det skulle varit lyckligt om samma betraktelsesätt fått gälla för sedlighetsbrotten. Hur bristfälligt vårt kunnande än är, har det dock avsevärt ökat sedan strafflagskommittén framlade sitt betänkande. Enbart faktum att åldern för pubertetens inträdande sjunkit de sista åren skapar bestämda problem.

1 §, våldtäkt och våldförande. I en översikt i the Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science lämnade för ca tio år sedan en engelsk författare en översikt om våldtäktsbrott i engelsk rättsskipning. Han framhöll där att en ny typ av våldtäktsbrott uppträtt — hans erfarenheter torde till fullo kunna bestyrkas om motsvarande granskning av svenska rättsfall genomfördes. Denna nya typ skilde sig i flera avseenden från den äldre. Vid den senare är det karakteristiskt att en kvinna gående på en ensam mörk väg plötsligt och oväntat blir överfallen av en för henne totalt okänd man, som brutalt angriper henne och våldtager henne.

Vid den nya typen av våldtäktsbrott »upprepas med envis enformighet» samma beteendemönster mellan mannen och kvinnan. Det är här karakteristiskt att kvinnan haft personlig kontakt med mannen — de har träffats på en dansbana, vid ett bio- eller restaurangbesök etc., och hon tillåter honom att följa henne hem. Eller också har hon företagit en bilfärd med honom, ev. i form av liftning. Hon tillåter och tar ev. själv initiativet till en ytterligt avancerad erotisk kontakt (där samtliga i lagtexten förekommande handlingar kan förekomma). Det är icke ovanligt att hon även delvis klär av sig. När slutligen genomförandet av samlaget skall påbörjas reser hon ett plötsligt starkt och då för mannen många gånger obegripligt motstånd. Han genomför därför då samlaget med mer eller mindre brutalt våld.

En stor anpart av dessa våldtäkter har utförts av yngre män mot relativt jämgamla kvinnor eller flickor, vilka ofta tidigare haft sexuell erfarenhet.

I dessa fall måste det föreligga ytterligt svåra avvägnings-, bedömnings- och bevissvårigheter. Ett normalt samlag, även mellan människor som håller av varandra, genomföres ofta av mannen med ett visst mått av våld,

därför att kvinnans hämningar är så avsevärt starkare förankrade än mannens. Särskilt vanligt torde detta gälla de första samlagen mellan två människor, både i fasta förbindelser och inom äktenskapen.

Den engelske författaren anger som förklaring till dessa våldtäkter — de döms så enligt engelsk lag, och även enligt svensk — både ändrad samhällsstruktur — kvinnans frigörelse och hennes därmed ökade benägenhet att själv ta initiativet till sexuell kontakt — och fysiologiska skillnader mellan mannen och kvinnan.

Han anser att dessa våldtäkter främst orsakas av könens bristande kunskaper om varandra — mannens bristande kunskap om kvinnans starka hämningar, kanske inte före men väl i det avgörande ögonblicket. Den sexuella kontakten är för henne riskfri, samlagets följder är det inte. På samma sätt är kvinnan okunnig om att när mannen nått en stark grad av sexuell upphetsning saknar han sedan förmåga att bryta den på annat sätt än genom samlag. Den engelske författaren har intet annat råd att ge än ökad kunskap — att kvinnorna lär sig att bryta samvaron och lämna mannen, innan den sexuella kontakten och känslouppladdningen dem emellan fått utvecklas alltför långt. Han vänder sig mot att dessa män skall straffas för våldtäkt — men tror sig icke kunna uppnå någon ändrad bedömningspraxis från domstolarnas sida. Han anser att båda parterna förfördelar varandra. Här om någonsin tror jag att straffrättskommitténs liberalare syn, präglad av kunskap om faktiska förhållanden, bör få gälla. Har en kvinna själv accepterat och även själv tagit aktiv del i en avancerad sexuell kontakt, som sedan slutar i med våld genomfört samlag, bör detta räknas som förmildrande omständigheter för mannen, ev. utgöra grund för frikännande av honom. Detta senare bör gälla om det våld med vilket han genomfört samlaget är av ringa grad, lika med eller stående på gränsen till det moment av våld som finns i normal sexuell samvaro.

Problemställningen har påpekats av professor Thyrén som föreslagit visst lindrigare straff för det fall att gärningsmannen av oaktsamhet antog att kvinnans motstånd ej var av allvarlig art (straffrättskommitténs betänkande sid. 234).

Mot bakgrunden av vad ovan anförts ifrågasättes om icke denna typ av våldtäkt bör hänföras till våldförande eller till frihetskränkande otukt, eventuellt till misshandel.

Med hänsyn till vanligheten av dessa handlingar — endast ett fåtal anmäls ju till åtal — borde gällande straffrätts krav på absolut våld som medel för våldtäkt behållas och alltså straffrättskommitténs och propositionens förslag om ändrade regler vid tolkningen av våld avvisas.

Det förtjänar här påpekas att om dessa vidare tolkningsregler av våld genomföres och om samtidigt även våldtäkt inom äktenskap godtages som kriminell handling kommer bedömningen av legala abortärenden att försvåras enormt. Den bedömande läkaren, polisen, domstolen och medicinal-

styrelsens social-psykiatriska nämnd kommer att ställas inför oöverskådliga bedömnings- och bevisvärigheter.

Omvänt har man i lagförslaget icke accepterat att »försätta i vanmakt» får avse fall, då någon bereder sig tillfälle till samlag med en kvinna genom att locka henne att frivilligt förtära rusdrycker så att hon i sitt berusade tillstånd ger vika — detta kan alltså enligt lagen ej jämföras med våldtäkt. Ett flertal av de mest upprörande missbruken av unga flickors oförstånd — både om alkoholförtäringens följder och om samlag — har skett genom att mannen — eller ibland männen — har »lockat henne» dricka sprit; många gånger har hon inte ens vetat att det är sprit hon förtärt! Den stränghet man visar i så många andra sammanhang är obegriplig ställd mot den mildhet, man här visar. Om icke lagrum under sedlighetsbrotten kan anföras — bevisvärigheterna torde vara ytterligt svåra, svårare ju högre berusning flickan råkat ut för — borde dessa handlingar kunna kriminaliseras i andra sammanhang; de om några avser klar avsikt att uppnå sexuell umgänge.

2 §. Motsvarande lagrum i straffrättskommitténs förslag har betydligt stringentare formulering än den som återfinns i propositionen. Sammanfattande torde om § 2 kunna citeras uttalandet från hovrätten för Västra Sverige (å sid. 163), att utvidgningen av brottsområdet synes kunna medföra att fall som knappast kan anses straffvärda likväl blir straffbara. Hovrätten framhåller likaledes att även om domstolarna genom en restriktiv tillämpning kan komma till rätta med dessa frågor, kvarstår genom stadgandets utformning en möjlighet att utnyttja såväl straffvärda som icke straffvärda handlingar i utpressningssyfte. Denna möjlighet till ökade utpressningsmöjligheter öppnar flera av propositionens förslag, återfunna senare i detta kapitel.

I propositionen föreslås lindrigare straffskala än i gällande straffrätt, resp. än i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk. Samtidigt göres uttalanden om att det straffrättsliga området skall vidgas att även omfatta lindrigare brott än tidigare. Den tidigare definitionen av sedlighetsbrott, byggd på omfattande kasuistik samt en omfattande praxis hos domstolarna, skall nu ersättas av en ny värdering av sexualhandling, där det klart framhålls att gränserna mot normalt beteende är synnerligen flytande och många gånger mycket svåra att draga. Tidigare har gällt, frånsett brott mot minderåriga, att huvudparten av de brottsliga handlingarna skulle avse försök till samlag; nu straffbelägges även handlingsmönstret som föregår detta, och det kriminella området kommer att täcka försök till framtvängande av sexuella handlingar samt även till samlag. Departementschefen har vidare anfört att han velat undvika kommitténs oklara uttryck och därför ersatt detta med könsumgänge. Han uttalar vidare att »vid tillämpningen synes kommentarerna i kommittébetänkandet kunna i huvudsak tjäna till

ledning». Om detta kan endast sägas att kommentarerna i betänkandet såväl som de kritiska anmärkningarna mot desamma ifrån olika remissorgan vid en sträng granskning av desamma innebär ett slutresultat, vars olika delmoment kommer att stå i strid med varandra.

§ 2 saknar åldersgränser för både hetero- och homosexuella handlingar; sexualhandlingar inom äktenskapet inrymmes även. I konsekvens härmed måste även sexualhandlingar i fasta förbindelser inrymmas under lagen. Även om det i princip är riktigt att straffbelägga brutala handlingar i äktenskapet ställer jag mig ytterligt tveksam till de konsekvenser detta kommer att innebära. Brutala handlingar utföres i regel av aggressiva, hänsynslösa män eller av allvarligt alkoholiserade män. Om en hustru anmäler en paranoid alkoholist, där hans sjukdomsbild är sådan att allvarliga risker föreligger för mord eller mordförsök mot hustrun, gärningar som icke nödvändigtvis behöver ha sexuell bakgrund, ökar enligt min mening riskerna för mord och mordförsök. Ännu högre risker torde föreligga om kvinnan kunnat bryta förbindelsen med mannen; detta gäller både om hon sökt skilsmässa eller brutit en förlovning. Skulle mord utförda av alkoholister granskas ur vetenskaplig bedömningssynpunkt, skulle klart framgå att obetydliga handlingar, särskilt om en kvinna lämnat mannen i fråga, har varit utlösande faktor för dessa mord och mordförsök. En anklagelse för våldtäkt, berättigad eller oberättigad, utgör en så allvarlig sak för en paranoid man, att enbart en sådan anklagelse avsevärt ökar redan föreliggande risker för våldsbrott.

Jag tror icke man kan sanera brutalitet inom äktenskap och fasta förbindelser på här föreslaget sätt; det krävs helt andra åtgärder av långvarig medicinsk och psykologisk art. Förslaget innebär till sina yttersta konsekvenser så allvarliga risker för kvinnorna att det bör avslås. Omvänt måste även beaktas de utpressningsmöjligheter och de allvarliga psykologiska konflikter som oberättigade anklagelser för sedlighetsbrott, som hustru riktar mot make, kan komma att innebära för just detta äktenskap.

Eftersom lagrummet innehåller vaga och flytande gränser både beträffande parternas ålder, parternas inbördes relationer till varandra samt beträffande karaktären av de utförda sexuella handlingarna rymmer det samma stora faror för rättsosäkerhet som påpekats vid andra lagrum. Även om man nu kan åberopa en fast grundad praxis hos domarkåren, finns inga garantier för att icke domarkåren i ett förändrat samhälle kommer att lita till andra bedömningsgrunder än den nu gör. Om igen anser jag att ett lagrum med denna vaga utformning innehåller allvarliga faromoment för ett demokratiskt samhälle.

3 §. Flera remissinstanser har framhållit svårigheterna för en man att exakt fastställa den verkliga åldern hos en ung flicka. Denna svårighet har ökat genom den tidigare inträdda pubertetsåldern. Icke bara skälig anled-

ning att antaga vilken ålder en tidigt sexuellt mognad flicka har föreligger, utan det finns ofta stora svårigheter att verkligen avgränsa hennes rätta ålder. Hänsyn bör tagas till denna förändring i pubertetsmognaden hos kvinnorna, när männen skall ställas till ansvar. Samma förhållanden gäller vid homosexuell otukt mot tidigt mogna ynglingar.

4 §. I denna paragraf regleras framför allt den homosexuella otukten. Jag ber att få hänvisa till de utförliga kommentarer som finns kring detta lagrum. Man har här höjt åldern för homosexuell otukt till 21 år. Ett av huvudskälen har varit att komma åt den kriminella prostitutionen och de möjligheter den ger socialt missanpassad manlig ungdom att skaffa sig försörjningsmöjligheter och därigenom undandra sig arbete. Ett annat huvudmotiv har varit att skydda unga gossar och män mot att förföras till homosexualitet. Om man jämför den presumtion om förförelse som råder inom det heterosexuella fältet med den som anses föreligga inom det homosexuella, framkommer klart hur oerhört olika värderingar man lägger på manligt och kvinnligt sexualbeteende, samtidigt som de skadeverkningar som kan drabba unga flickor genom sexuella övergrepp erhåller en allmän undervärdering, inte minst så som denna kommer till uttryck i lagars utformning.

På samma sätt som jag tror att kriminalisering av sexualhandlingar inom äktenskapet innebär bestämda risker och att därför en sådan kriminalisering skall avslås, anser jag att en höjning av åldern för homosexuell otukt från 18 till 21 år innebär liknande allvarliga risker. Man förlänger ju härigenom möjligheter för en kriminellt prostituerad pojke att ytterligare i 3 år utnyttja prostitutionen som inkomstkälla. Riskerna för en ökning av prostitutionen måste härigenom bli avsevärda, framför allt om man betänker att den sexuella aktiviteten är högst i åldrarna 16—21 år. För den genuint homosexuelle mannen skapar detta lagrum bestämda svårigheter. Hur man än vill bedöma homosexualitet och hur man än vill förklara dess genes, har alla författare och vetenskapsmän som sysslat med problemet varit eniga om att en liten grupp män är vad man kallar genuint homosexuella. Uppskattningen av denna grupps storlek varierar, somliga författare anger den till 1 % av alla män, andra går så högt som till 10 % av alla män. För den genuint homosexuelle inträder könsmognaden vid samma ålder som för den heterosexuelle. Genom att höja åldersgränsen till 21 år för homosexuella handlingar inför man en ny bedömningsgrund av en enda grupp inom samhället. Samhället påtvingar denna grupp avhållsamhet till 21 års ålder. Den unge genuint homosexuelle äger ju icke rätt att söka sig till en annan genuint homosexuell man. Lagförslaget kullkastar i stor omfattning den humanitära reform 1948 års lagstiftning innebar på detta område. Enligt min mening föreligger varken tillräckligt välgrundade vetenskapliga skäl eller samhälleliga skyddsfaktorer för att nu genomföra en höjning av denna åldersgräns. Tvärtom innebär denna höjning att de problem man

vill komma åt sannolikt får både större och allvarligare omfattning än tidigare. Pojkprostitutionen och de med densamma sammanhängande allvarliga formerna av asocialt beteende, inklusive utpressning, måste komma att öka.

6 §. Även exhibitionism föreslås få strängare straff.

Exhibitionistiska handlingar är ytterligt vanliga; i likhet med andra sedlighetsbrott torde endast en bråkdel av dem bli föremål för åtal. Att de uppfattas så allvarligt beror antagligen på två faktorer. Den ena är att varje människa som överraskande utsätts för en sexuell invit, hon icke vill acceptera, upplever denna med klar olust. Den andra är att hos varje kvinna föreligger säkerligen en rädsla inför varje oväntat sexuellt angrepp mot henne, oavsett vilken form det har, att handlingen i fråga skall övergå till våldtäkt.

En svensk erfaren rättspsykiater som tyvärr endast redovisat sitt material i föredragsform har försökt att granska det material han har på detta område. Han framhåller att sannolikt föreligger två former av exhibitionism, den ena har han kallat ren exhibitionism. Han avser härmed de fall då mannen endast blottat sig, på sin höjd försöker han väcka kvinnans uppmärksamhet genom hostning eller med ett anrop. Han tar aldrig i kvinnan, han förföljer henne aldrig, han kastar icke över henne sårande och kränkande tillmälen. Enligt samme läkare förblir exhibitionister i denna grupp alltid rena exhibitionister.

Den andra gruppen utgöres av män som griper tag i kvinnan, som följer henne långa stycken, som samtidigt med exhiberandet häver olika tillmälen över henne. Inom denna senare grupp föreligger viss risk, att dessa män senare gör sig skyldiga till allvarliga sexualbrott, eventuellt till våldtäkt eller sexualmord. Något säkert bevis för att denna utveckling drabbar dem alla föreligger dock icke.

Det förtjänar påpekas att varje exhibitionist blir föremål för rättspsykiatrisk undersökning, och det bör åvila läkaren att avgöra hans farlighetsgrad när det aktuella brottet bedömes liksom också hans farlighet i framtiden, så gott man nu kan avgöra detta. Ett av motiven för höjning av straffen för exhibitionister har varit att ett fåtal av dem senare blir allvarliga sexualförbrytare. Det kan icke vara förenligt med rättspraxis att man skall straffas för ett bestämt brott med högre straffsätser, därför att det finns möjligheter att man senare skulle kunna begå allvarligare brott. Skulle denna regel äga allmän giltighet inom rättsskipningen, skulle exempelvis en man som straffas för ett enkelt inbrott eller en enkel stöld egentligen straffas för ett grovt sådant brott, därför att erfarenheterna visar att han ofta senare kommer att göra sig skyldig till dessa grövre brott.

Då enligt min mening objektiva värderingsgrunder saknas för att skärpa

straffet för exhibitionister, föreslås att de i gällande strafflag gällande straffsatserna måtte kvarstå.

7 § moment 3 samt 8 §. Båda dessa paragrafer innehåller vaga bestämmelser drabbande mycket svårbedömda handlingar ute i samhället. Om dem båda gäller att de ger vida utpressningsmöjligheter och därför till sin totala effekt måste bedömas som farliga. Det föreslås att båda paragraferna omarbetas och att de straffbara handlingarna klarare preciseras.

Straffrättskommittén upptar i sitt förslag i flera sammanhang möjligheterna att utdöma böter vid sedlighetsbrott. Mot bakgrunden av det resonemang som här förts, där det framhållits hur svårt det är att skilja här föreslagna kriminella handlingar från normalt beteendemönster och där fall av denna karaktär kommer att vara vanliga, föreslås att möjligheten till böter lämnas öppen för samtliga här beskrivna brott. Detta stämmer överens med det generella yrkande jag gjort i motionens inledning.

Straffsatserna i gällande strafflag är i stor utsträckning humanare än nu föreslagna, dock innehåller både straffrättskommitténs och departementschefens överarbetade förslag på vissa områden en humanare värdering och en därmed också sammanhängande humanare straffsättning. Detta gör, att om man önskar att sedlighetsbrott i princip skall bedömas lika human i framtiden som skett i äldre tider, delar av såväl gällande rätt som av lagförslaget bör accepteras — ingendera kan ensam läggas till grund för lagstiftning. Gällande rätt såväl som straffrättskommitténs förslag innehåller klarare och mer precisa brottsbeskrivningar samt därmed följande klarare avgränsning av det kriminella området; inte minst gäller detta åldersgränser. Beträffande incestbrotten i 5 § intar departementschefen en humanare inställning — dock har moment 2 i paragrafen icke fått samma värdering som moment 1. I moment 1 framkommer klart att descendenten icke skall dömas, i moment två är det oklart om endast ett av syskonen eller om båda kan dömas. Accepteras lagrådets förslag om att i brottsbalken 15-årsgränsen för straffbarhet skall klart uttryckas (förslag härom göres senare i motionen) samt om bestämmelsen om ringa skillnad i ålder blir giltig för strafflindring, går descendenten oftast fri. Helt klart framgår dock icke detta av lagtexten eller kommentarerna, varför ett förtydligande bör ske.

Mot bakgrunden av allt som anförts ovan skulle jag vilja föreslå,

att förslaget till 6 kap. i brottsbalken omarbetas, dels bör möjligheter till böter föreligga vid samtliga brott, dels bör åldersgränserna bibehållas så som de föreligger i gällande rätt, dvs. att gränsen för heterosexuella brottsliga handlingar sättes vid att kvinnan är femton år samt att gränsen för homosexuella brottsliga handlingar sättes vid att den drabbade är aderton år,

att regeln om straffrihet vid ringa åldersskillnad bibehålles avseende sexualhandlingar både av hetero- och homosexuell karaktär, när vid hetero-

sexuella övergrepp den manliga parten är strax över femton år och den kvinnliga strax därunder, samt vid homosexuella övergrepp när den ena parten är strax under och den andra strax över aderton år,

att sexualhandlingar inom äktenskap — och i konsekvens därmed i fasta förbindelser — icke straffbelägges,

att departementschefens förslag i § 5 blir gällande, med förtydligande av att descendenten bör vara straffri, samt

att exhibitionism bedömes som i gällande straffrätt med tillägget att den endast i sällsynta undantagsfall är straffbar om den riktas mot vuxen kvinna (detta stämmer med departementschefens förslag).

Jag hemställer vidare,

att riksdagen måtte uppdraga åt utskottet att utarbeta erforderlig lagtext.

7 kap. Om brott mot familj. Kapitlet saknar egen kapitelrubrik i bilaga B utom i inledningen, där det fått rubriceringen kap. 5. (Se sid. B 19 samt B 52—53.) Det återfinnes även i kap. 15 s. 231.

2 §. Det är vanligt att sinnesslöa och debila gifter sig med varandra. Vem av de två skall då fällas, när ingen av dem ägt förstånd nog att avgöra den andres intelligenskvot? Det är ingen ovanlighet att även erfarna läkare utan psykiatrisk utbildning saknar förmåga att avgränsa debila och imbecilla från normalbegåvade. Stämmer denna lag överens med det betänkande som nu är framlagt om lysningshinder och stämmer den överens med praxis beträffande dispens för sådana giftermål? Straffrummet synes utgå bl. a. från antagandet att om någon gifter sig med en sinnesslö eller sinnessjuk (latent eller defektläkt), det alltid skulle ske i avsikt att skada den sjuka parten.

Bör icke en betydligt klarare avgränsning av det kriminaliserade området ske än förslaget anger?

8 kap. Om stöld m. m. 1 §. Varje stöld skall enligt förslaget bestraffas med fängelse.

Det har tidigare i riksdagen påpekats att särskilt när det gäller förmögenhetsbrott av typen stöld och inbrott mycket ålderdomliga värderingar fått göra sig gällande och att man inte tagit hänsyn till den förskjutning som ägt rum i samhället, bl. a. i den allmänna levnadsstandarden. Bagatellstölder och bagatellinbrott, där en skadegörelse är ringa eller obefintlig, där orsaken till brottet ofta är dumhet och oförnuft men ej kriminell läggning, kommer härigenom fortfarande att straffas strängt och hela det straffrättsliga förfarandet sätts i gång. Särskilt gäller detta genom att någon omvärdering av snatteribegreppet ej heller skett.

Man saknar också en annan samhällelig aspekt på dessa bagatellbrott, nämligen den samhällsekonomiska. Är det rimligt att någon straffas med

fängelse för ett brott, vars allmänna skadeeffekt ligger under något hundratal kronor? Skulle motsvarande gälla inom sjukvården, borde fortfarande varje bagatellåkomma vårdas inom den slutna sjukvården.

I alla andra sammanhang har ett brotts brutalitet eller dess skadeverkan fått utgöra rekvisit för att det bedöms som ett grovt brott, trots att man bland jurister avvisar att brottets skadeverkan skulle få utgöra en bedömningsgrund för brottets karaktär. Praktiskt taget varje paragraf i strafflagen och i förslaget till brottsbalk strider mot denna i den allmänna debatten generellt accepterade tes!

I överensstämmelse med tidigare framförda synpunkter anser jag att man även bör ta hänsyn till ett brotts ringhetsgrad och ofarlighetsgrad och genom bötesstraff möjliggöra en lindrigare bedömning av dessa brott.

9 kap. Om bedrägeri m. m. Beträffande 1 § gäller samma som jag anfört ovan om stöld och inbrott av ringa beskaffenhet.

§ 2 moment 2. Kommer sista satsen, »detsamma skall gälla om någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tager betalning utöver taxan utan att påvisa att avvikelse skett» även att gälla exempelvis läkare som överskrider sjukkassetaxan utan att patienten förstår att så sker? Hur skall de fall bedömas då en läkare anger ett belopp på sjukkassekvittot men utkräver ett annat belopp av patienten?

11 kap.—14 kap. Även här saknas möjligheter att med böter döma lindrigare brott.

I 14 kap. § 1, urkundsbrott, anges i moment 2 som urkund protokoll, skuldebrev, intyg, legitimationskort, biljett och dylikt bevismärke m. m.

En rad brott fallande under denna paragraf måste vara brott begångna i oförstånd, exempelvis vid t. ex. förfalskning av sjukkassekvitto och av den av läkare angivna sjukskrivningstiden. Det har hänt att patienter på grund av administrativt trassel med socialvårdande myndigheter av nöd, trötthet och oförnuft förfalskat sjukkasseintyg och tillskansat sig bagatellbelopp. I England nöjer man sig med att i sådana fall utkräva det orättmätigt erhållna sjukförsäkringsbeloppet. Betalar patienten detta, sker aldrig åtal.

Det ter sig orimligt att inte klara bagatellbrott inom dessa områden av straffrätten skall kunna förskylla enbart bötesstraff.

16 kap. Om brott mot allmän ordning. 1 § och 3 §. Det är oklart både med ledning av lagtexten och kommentarerna att avgöra om exempelvis bråk på nyårsnatten på Kungsgatan i Stockholm skall hänföras till § 1 eller § 3. En klarare avgränsning av vad som menas med upplopp, våldsamt upplopp samt ohörsamhet mot ordningsmakten måste ske.

13 §. Begreppet ungdom har ej fått någon klar precisering. Värnpliklig och akademisk ungdom har uttryckligen uteslutits. Bl. a. anses den akademiska ungdomen ha nått sådan mognad att den icke behöver särskilt skydd. Det är rätt anmärkningsvärt att 1962 få höra att akademisk ungdom är mer mogen än den ungdom som försörjer sig genom eget arbete, oavsett om uttalandet endast omfattar sexuell mognad eller om det omfattar även psykisk och intellektuell mognad. De undersökningar som är utförda, i stor omfattning i USA, i liten omfattning i Sverige, visar att den akademiska ungdomen är senare sexuellt mogen än den icke-akademiska. Båda undersökningarna visar att den sexuella debuten sker tidigt hos män; när den skett torde ungdomarna ha större motståndskraft mot i lagrummet avsedda tryckalster.

Någon annan hållbar gräns än skolålder torde ej kunna upprätthållas; det föreslås därför att den gränsdragningen accepteras. I övrigt är det anmärkningsvärt att man tydligt endast avsett den förråande text som kan spridas i separat tryck. Serieteckningar som ingår i tidningar och veckotidskrifter synes falla utanför området; så gör ock televisionens här omstridda påverkan.

17 kap. Om brott mot allmän verksamhet. 4 §. I kommentarerna framhålls att det icke är straffbart om någon sätter sig till motvärn med rent passivt motstånd, exempelvis genom att lägga sig på marken. Däremot är det straffbart om man vid bortförandet spjärnar emot eller klänger sig fast vid något föremål.

Genom departementschefens uttalanden framgår icke klart om han accepterat ovanstående tolkning om gränserna för tillåtet och förbjudet passivt motstånd.

Flera remissinstanser har begärt förtydligande, och det är önskvärt att riksdagen gör detta. Att det skulle vara straffbart att klänga sig fast eller spjärna emot, om samtidigt icke något våld utövas mot tjänstemannen-polismannen, står icke i överensstämmelse med gängse rättsuppfattning.

17 kap. Om brott mot allmän verksamhet. 8 § stadgar straff för otillbörligt verkande vid röstning.

Någon möjlighet att straffa den person eller de grupper av personer som genom förfalskning av valsedlar eller annan åtgärd allvarligt förvanskar ett valresultat synes icke föreligga annat än i enlighet med moment 1 i sagda paragraf. Både hänsyn till brottets svårighetsgrad och dess allvarliga följder för rikets säkerhet gör att det borde kunna straffas som om brottet vore grovt, om allvarlig förvanskning sker.

Det föreslås därför att ett förtydligande sker av moment 2, 8 §.

18 kap. Om högmålsbrott. 4 § stadgar straff för olovlig kårverksamhet.

Det strängaste straffet är fängelse i högst två år. Det är den längsta straffsatsen som kan drabba högmålsbrott. Erfarenheterna från Tyskland före kriget uppenbarar ju dock hur ytterligt allvarlig sådan kårverksamhet kan vara. I tidigare gällande lag och i kommentarerna till denna synes man främst ha hämtat erfarenheter från ockupationstiden i Danmark och i Norge. Man synes även ha inrymt en bedömning av det tillvaratagande av försvars- och motståndsvilja skapandet av frivilliga grupper kan få. Möjligen ligger skälet till det betydligt lägre straffet för dessa brott här.

Enligt min mening borde man, även med beaktande av dessa synpunkter, dock också ha tagit hänsyn till erfarenheterna från Tyskland. I konsekvens härmed bör även möjligheter till högre straff för olovlig kårverksamhet öppnas, särskilt om densamma kan innebära betydande samhällsfarliga risker.

Det föreslås därför att riksdagen överväger möjligheten att även skärpa straffet för olovlig kårverksamhet och göra det strängare än lagförslaget föreslår.

22 kap. Om krigsartiklar. Lagförslaget upptager bestämmelser som gäller under krig, under ockupation, under hot om krig. Det senare begreppet kritiserar på grund av sin vaga formulering, både beträffande vad som kan menas med hot om krig och under vilken tid ett dylikt hot skall anses ha förelegat.

Departementschefen anger att domstolarna bör kunna få ledning att bedöma detta alltefter de beredskapsåtgärder statsmakterna vidtagit, framför allt eftersom dessa ju kommer till allmän kännedom genom kungörelser om att de vidtagits. Dessa synes icke hjälpa domstolarna nämnvärt eftersom olika beredskapsgrader kan vidtagas — skall hot om krig gälla dem alla eller endast några av dem? Tillika kan ju försvarsmakten med regeringens samtycke skärpa beredskapen i landet utan att detta kommer till allmän kännedom, såvida icke försvarsministern avslöjar i något tal att så skett.

Lagförslaget upptar icke de ytterligt svåra gränsproblem som kan uppkomma, när ockupation hävs, när krig upphör. Framför allt finns ingen diskussion om de svåra avvägningsproblem som kan uppkomma för den enskilde krigsmannen, menig eller officer, enligt exempelvis 9 §, under de korta veckor eller dagar som föregår en kapitulation eller en seger. Preskriptionsregler m. m. för brott under detta kapitel kan väl knappast följa normala sådana; det ligger närmast i hela lagstiftningen att så icke är fallet. Ej heller har den ytterligt svåra frågan om landssvikarproblemet upptagits till diskussion.

Jag har inga förslag; jag har endast ytterligare velat belysa denna krigslagstiftnings svårighet och ömtålighet.

Påföljdssystemet. Enligt tidigare principer har kriminallagstiftningen icke kunnat träda i kraft med mindre än att ett brott blivit begånget. Sekundärt till detta har behandlings- och vårdformer upptagits till bedömning. Enligt nu föreslagna principer skall vård och behandling bli primära. Det förutsättes icke längre att ett brott är det primära för vårdens och behandlingens utformning — se ex. 29 kap. 9 §. I stor utsträckning har verkställigheten överlåtits åt administrativa organ — på sätt och vis har man alltså bakvägen infört både socialdomstol och ungdomsdomstol.

Vi inför ett principiellt helt nytt system om vars effekt på lång sikt för bekämpande av brottsligheten ingen nu med bestämdhet kan yttra sig. Framför allt är det ännu en ovisshet om tidsbestämda straff — på lång sikt — är sämre än tidsobestämda. Övervakningen och vården i frihet rymmer dels starka stödjande och hjälpande åtgärder; de rymmer också ett visst förmynderskap och en otrygghets- och osäkerhetskänsla för den straffade. Risker för maktmissbruk, felbedömanden och rättsosäkerhet, särskilt när risk för återfall i ev. brottslighet skall avgöras, kan ej uteslutas. Samhället har inte bara skyldighet att tillse att vården i frihet göres effektiv genom att samhället i sin helhet tar sitt ansvar. Detta gäller ej bara de övervakande, socialvårdande myndigheterna utan oss alla. Finner dessa myndigheter inte stöd ute i samhället för föreslagna åtgärder om arbete, bostad m. m., blir deras verksamhet meningslös. Men samhället har även skyldighet, när vi nu föreslår så radikalt förändrade och för den enskilde individen så allvarligt genomgripande åtgärder som tidsobestämda straff kan innebära, om de slår negativt, om otrygghetskänslan skapar destruktiva hämndbegär hos den straffade, att med vaksamhet följa denna verksamhet. Sannolikt bör detta ske i den form man avser med forskning — att resultaten av denna nya verksamhet verkligen kommer att bedömas objektivt. Jag är inte övertygad om att dessa nya principer är enbart av godo — det är aldrig någonting. Visar de sig icke leda till önskat mål — ökad resocialisering av brottslingar, minskning av den allmänna brottsligheten, bör hela systemet tas upp till förnyad prövning långt tidigare än vi traditionellt inom det svenska samhället angriper sådana problem.

Lagrådet har påpekat att lagförslaget saknar uttrycklig bestämmelse om att minderårig icke får straffas, d. v. s. den som är under 15 år. Det har föreslagits att detta upptages i 1 kap. allmänna bestämmelser. Inte heller i lagbestämmelserna om unga brottslingar återfinnes en klar åldersgräns nedåt. Det föreslås att densamma av riksdagen införes, antingen i 1 kap. eller i någon av bestämmelserna rörande unga brottslingar.

Kritik har riktats mot departementschefen när han öppnat möjlighet att omhändertaga unga brottslingar i fängelse. Jag kan inte dela kritikernas uppfattning att detta aldrig skulle få förekomma. Förslaget synes icke rymma några risker, om det endast kringgärdas hårt, hårdare än departementschefen föreslagit. Å andra sidan finns det unga, ytterligt farliga brotts-

lingar, främst farliga för andras liv. De är sällsynta men förvaringsproblemen för dem är svårösta. Dels måste rymningsrisken nedpressas till ett minimum, dels kan de tänkas genom sin destruktiva farliga läggning även bli svårösta problem också då de är omhändertagna å anstalt. Ungdomsfängelser torde icke vara lämpliga för dem, varken ur deras egen, övriga interners eller ur samhällets synpunkt (rymningsrisken). Alternativet, om de är sinnessjuka, är fasta paviljonger å de statliga mentalsjukhusen, då icke ens med säkerhet dessas specialavdelningar är lämpliga. Falder de ej heller under sinnessjuklagen, återstår endast ungdomsfängelse, såvida icke fängelse blir tillåten vårdform för denna obetydliga grupp unga brottslingar, i gengäld farliga och svårbedömda.

I bilaga 18 C, sid. 18, kommenteras i korthet möjligheten att överlämna en brottsling till sinnessjukvården om han efter brottets begående fått en allvarlig psykisk sjukdom, jämförbar med SL 5:5:s bestämmelser. Även om dessa fall är fåtaliga, skapar de bestämda svårigheter. Djupa reaktiva depressioner med självmordsrisk är dock icke så helt sällsynta efter brottbegäendet, när brottslingen blir klar över vad han gjort. Många brott upptäcks sent, ev. år efter det att de utförts. Det har förekommit då, att allvarliga sjukdomstillstånd, exempelvis alkoholpsykos, förelegat vid den rättspsykiatriska undersökningen; ev. har alkoholpsykosen varit resultat av att brottet upptäckts så lång tid efter det att det begåtts.

Även om fall av denna typ är fåtaliga, kommer de att erbjuda stora svårigheter att lösa. Problemet synes icke tillfredsställande behandlat i lagförslaget.

Med nutida medicinska resurser kan många av dessa sjukdomstillstånd botas på kort eller relativt kort tid. Skall dessa fall då föras från mentalsjukhus eller psykiatrisk klinik för fortsatt fängelsevistelse, om brottet anses även förskylla fängelsestraff — eller hur skall de behandlas? En allvarlig psykopati kan ju kvarstå, även när en djup depression eller en alkoholpsykos hävts.

Om igen framkommer här liksom i så många andra sammanhang hur allvarlig bristen på psykopatsjukhus är. Förekomsten av ett sådant skulle lösa problemet för dessa fall liksom även för de farliga ungdomsbrottslingarna.

I föreliggande motion har dels framställts yrkanden om indelning av samtliga brott i lindriga sådana, vilka bör kunna förskylla bötesstraff, utom för sällsynta klart uttryckta undantag, där bötesstraff icke anses böra kunna förekomma, dels framställts yrkande om att riksdagen tager ställning till om förslaget om återfallsregler för brott bör tagas i oförändrad form, dels har i den speciella delen av brottsbalken yrkanden framställts både om förtydligande av motiv, om avslag på vissa punkter, om liberalisering på vissa punkter av brotts bedömning, om vidgning av vissa brottsbegrepp samt slutligen om frihet från straffansvar vid vissa brott, resp. vid försök till dessa brott. Under varje särskild paragraf har yrkandet framställts i precisare

form, där så varit möjligt. I andra fall har överbearbetning av stor räckvidd begärts; detta gäller framför allt sedlighetsbrotten. Även alternativa förslag har rests, beroende på riksdagens definitiva ställningstagande till i motionen framförda yrkanden; detta gäller framför allt 5 kap. 1 §, moment 2.

Med hänvisning till ovanstående samt med hänvisning till de olika yrkanden som gjorts i motionen beträffande brottsbalkens allmänna och speciella del samt beträffande vissa förtydliganden som begärts om brottspåföljderna hemställs,

att riksdagen måtte besluta i enlighet med vad i motionen föreslagits, samt

att riksdagen måtte uppdraga åt utskottet att utarbета nödig lagtext, där så är erforderligt.

Stockholm den 13 februari 1962

Elisabet Sjövall
